

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗАКОНОМІРНОСТЕЙ РОЗВИТКУ АПВ УКРАЇНИ

Г.Ф. МАЗУР, докторант

Оцінено економічну ефективність сільськогосподарського виробництва та тенденції розвитку АПВ України. Виявлено особливості фінансування сільськогосподарських підприємств. Запропоновано напрями підвищення дієвості та удосконалення фінансової політики в аграрній сфері.

Розвиток аграрного сектору України нерозривно пов'язаний з його фінансовим станом. На ситуацію в аграрному секторі впливають одночасно як не закінченість реформування галузі, так і складні умови економіки держави та негативний зовнішній вплив світової кризи. Ситуацію ускладнюють недосконала законодавча база, проблеми банківського кредитування суб'єктів сільськогосподарської діяльності, низька конкурентоспроможність та обсяги інвестицій. Дослідження фінансових умов сільського господарства дозволяють не тільки проаналізувати наявний стан, виявити проблеми та тенденції розвитку, а й визначити можливі напрями виправлення негативних явищ та виведення сільського господарства України на вищі рівні розвитку.

Питання дослідження ефективності аграрних підприємств та поліпшення їх фінансового стану в умовах ринкових перетворень знайшли відповідне відображення у наукових працях вчених-аграріїв: В.Я.Амбросова, В.Г.Андрійчука, А.Ф.Бурика, В.П.Галушка, О.Ю.Єрмакова, Ф.В.Зінов'єва, М.В.Калінчика, О.В.Крисального, М.Ф.Кропивка, П.М.Макаренка, М.Й.Маліка, В.Я.Месель-Веселяка, Б.Й.Пасхавера, П.Т.Саблука, В.К.Савчука, В.К.Терещенка, І.І.Червена, О.В.Шкільова, О.М.Шпичака, В.В.Юрчишина та багатьох інших.

Метою статті є оцінка нинішнього фінансового стану і на основі отриманих результатів виявлення особливостей фінансово-економічних закономірностей розвитку сільськогосподарського сектору економіки України.

Методика досліджень. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ, теоретичною базою – праці сучасних провідних іноземних і вітчизняних учених-економістів з питань управління сільськогосподарським виробництвом.

Результати досліджень. Економічні перетворення та ринкові трансформації зумовили глибокі зміни фундаментальних підвалин виробничої діяльності та розвитку підприємств агропромислового виробництва. У 2011 р. обсяг виробництва валової продукції сільського господарства в усіх категоріях господарств становив 233,7 млрд. грн, що на 19,9% більше порівняно з 2010 р. [1, с.44], у тому числі валова продукція галузі рослинництва зросла на 30,4%, тваринництва – на 1,3% [1, с.47 – 48].

Аграрні реформи сприяли створенню підприємств АПВ ринкового типу і на початок 2012 р. в Україні їх налічувалось 56133 [1, с.51]. Водночас, фінансовий стан агропромислових підприємств характеризувався низькими і нестабільними темпами розвитку і не задовольняв вимогам фінансових установ щодо вкладання необхідних обсягів кредитних ресурсів, оскільки до 2003 р. понад 50% з них працювало зі збитками через загострення суперечностей між агроформуваннями та постачальниками матеріально-технічних ресурсів. Проте, варто зазначити, що за останні кілька років частка підприємств, які одержали чистий збиток стабільно зменшується – від 30,8% у 2009 р. до 16,6% у 2011 р. [1, с.52]. За даними підприємств АПВ, протягом 2009–2011 рр. частка прибутків у складі виручки збільшилась від 9% до 11,6%, тобто маса прибутку не є тотожною грошовим потокам (табл. 1).

1. Ефективність сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах [1, с.52]

Рік	Прибутки (збитки) від реалізації сільськогосподарської продукції, млн грн	Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції, %
1990	14422,2	42,6
2000	-121,4	-1,0
2005	1253,2	6,8
2007	4168,9	15,6
2008	5462,1	13,4
2009	7120,0	13,8
2010	12750,5	21,1
2011	9926,0	32,3

Прибуток як складова виручки є важливим внутрішнім джерелом формування фінансових ресурсів. Так, за рахунок прибутку в розвинутих країнах фінансується до 30% усіх витрат підприємств. Результати кореляційно-регресійного аналізу свідчать, що зростання обсягів одержаних прибутків тісно пов'язано із збільшенням надходжень від реалізації ($r_{xy}=0,9521$; $\sigma=0,9065$) і менше – із збільшенням виробництва валової продукції ($r_{xy}=0,5851$; $\sigma=0,3423$).

Протягом 2000–2007 рр. біля 50% сільськогосподарських підприємств отримували чистий прибуток. При цьому, щорічно змінюється перелік прибуткових та збиткових підприємств АПВ (рис.).

Серед причин збільшення кількості збиткових підприємств АПВ слід зазначити: низький рівень закупівельних цін для сільськогосподарських підприємств; невисока якість виробленої продукції та неврахування вимог переробних підприємств. Крім того, сільгоспвиробники у переважній більшості не знають дійсного попиту та пропозиції на вироблену продукцію, не вивчають наявних потенційних ринків збуту продукції та не використовують стратегії ефективного просування продукції на ринку.

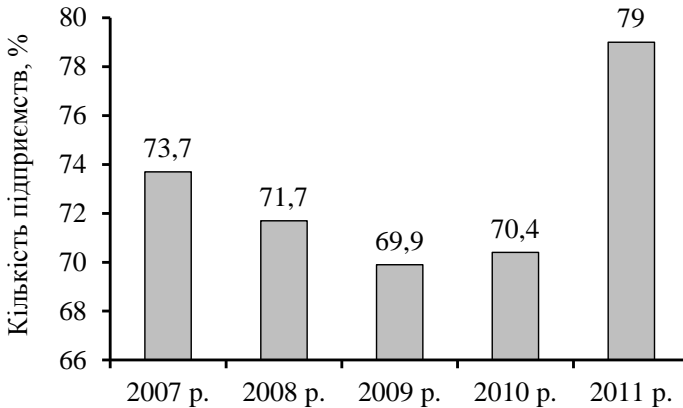

Рис. Частка прибуткових (до оподаткування) підприємств у загальній кількості підприємств сільського господарства, мисливства, лісового господарства [2]

Середні реалізаційні ціни постійно зростають, однак темпи їх росту були недостатніми для забезпечення прибуткової діяльності підприємств АПВ. Окрім цін на формування прибутку істотний вплив має собівартість сільськогосподарської продукції, рівень якої із року в рік зберігає тенденцію до її підвищення.

Зростання цін на матеріальні ресурси зумовлює зменшення потреби у фінансових ресурсах. Це відбувається тому, що сільськогосподарські підприємства із двох діаметрально протилежних принципів: максимуму, суть якого полягає у прагненні отримати максимальний результат, використовуючи наявний ресурсний потенціал та мінімуму – прагнення отримати певні результати при мінімальному використанні ресурсів, змушені зараз обирати другий, а це спонукає підприємства до раціонального витрачання як матеріальних, так і фінансових ресурсів.

Сукупний індекс витрат на виробництво сільськогосподарської продукції у 2011 р. в порівнянні з 2010 р. становив 117,0%, в т.ч. на промислову продукцію, спожиту аграрним сектором – 118,6% [1, с.64]. Фінансовий стан підприємств АПВ характеризується нестабільністю і не задовольняє запитам сьогодення. Рівень їх рентабельності має тенденцію до зростання, так у 2006 р. рентабельність становила – 6,8%, а вже у 2011 р. — 32,3% (табл.1), що призвело до істотного приросту обсягів фінансових ресурсів. Та попри це, упродовж 2008–2011 рр. їх структура залишилася майже незмінною. Так, готова продукція становить 24–33%, дебіторська заборгованість 60–69%, поточні фінансові інвестиції 0,3–0,5%, грошові кошти 3,7–6,7% у сукупній структурі

фінансових ресурсів. Рівень коефіцієнтів ліквідності не відповідає оптимальним значенням і свідчить про низьку платоспроможність підприємств АПВ.

Серед чинників такого розгармоніювання слід відмітити: 1) неможливість відшкодування понесених витрат через відсутність паритету цін між продукцією підприємств АПВ та матеріально-технічними ресурсами; 2) високий рівень виробничих витрат, які виникають через технічну і технологічну відсталість; 3) зниження обсягів виробництва через його збитковість та нестачу обігових коштів; 4) недоліки в існуючій законодавчій та нормативній базі, яка не враховує специфіку аграрного виробництва у міжгалузевому перерозподілі, взаємовідносинах з державою, податковою та фінансово-кредитною системами.

Особливістю господарської діяльності підприємств АПВ є нерівномірне надходження виручки від реалізації продукції рослинництва протягом календарного року, що пов'язано із специфічністю галузі (витрати виробництва підприємств АПВ формуються протягом року, але більша їх частина припадає на весняно-літній період, в той час як виручка від реалізації продукції надходить в літньо-осінній період). Продукція тваринництва реалізується рівномірно протягом року, але і тут мають місце значні коливання в надходженні коштів по періодах. В результаті цього підприємства АПВ поєднують внутрішні та зовнішні джерела при формуванні фінансових ресурсів. Амортизація, яка становила майже 10% виробничих витрат підприємств АПВ у 1990 р. і скоротилася в 2011 р. майже в 3 рази до 3,6% [1, с.62], стала відігравати незначну роль у фінансовому забезпеченні підприємств АПВ. Встановлено, що сума отриманого прибутку є незначною по відношенню до суми майбутніх фінансових потреб підприємств АПВ, оскільки може покрити лише 12% майбутніх їх витрат, що зумовлює необхідність залучення зовнішніх джерел.

Сучасний етап функціонування підприємств АПВ характеризується позитивними тенденціями банківського кредитування, які проявляються у збільшенні обсягів та строків кредиту, зменшенні процентної ставки за користування кредитом та підвищенні їх доступності для підприємств АПВ. Проте, незважаючи на це, забезпечення підприємств АПВ кредитами банків не відповідає потребам економічного поступу сфери АПВ. Питома вага кредитних ресурсів, спрямованих банками в АПВ, становила у 2010 р. 0,15% від валового внутрішнього продукту країни [3], тоді як частка продукції сільського господарства у структурі ВВП – близько 19–20% [1, с.38]. Виявлено, що розв'язати проблему кредитування лише за допомогою механізму кредитної субсидії буде неможливим.

Динаміка розвитку системи довгострокового банківського кредитування підприємств АПВ протягом 2005–2011 рр. характеризується суперечливими тенденціями, які виявляються (табл. 2) у різкому зменшенні обсягів за останні 3 роки з одного боку та у відповідному коливанні процентної ставки з іншого [5, с. 254–255].

2. Кредитування підприємств АПК в Україні

Показник	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Кредитів всього, млрд. грн	10,4	12,8	14,6	20,1	6,8	10,1	12,5
з них пільгових, млрд. грн	7,6	7,0	7,8	15,1	2,6	6,2	6,5
Середня ставка комерційних банків, %	18	20	18	27	24	25	19

Банки надають довгострокові кредити переважно на закупівлю сільськогосподарської техніки. Найменше кредити надаються на оплату клієнтами платежів за лізинговими контрактами і здійснення капітальних затрат, пов'язаних з будівництвом. Це пояснюється тим, що, оплачуючи техніку, банкам по-перше простіше контролювати цільове використання кредиту, а по-друге вони можуть оформити у якості застави об'єкт кредитування. В інших випадках позичальнику необхідно надати додаткове забезпечення кредиту, що для багатьох підприємств АПК є проблематичним.

Обсяги інвестицій (табл. 3) на формування основних засобів у сільському господарстві зменшувалися з початку 90-х років. Але цих обсягів недостатньо для забезпечення розвитку продуктивних сил аграрного сектора економіки.

3. Обсяги інвестицій в основний капітал сільського господарства, млн грн [6, с.242]

Показник	Рік							
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
У фактичних цінах	871	4905	7190	9338	16682	9295	12106	17981
У порівнянних цінах	496	1644	2213	2616	3746	1869	2171	2866
У% до попереднього року	88,6	126,0	134,5	118,2	143,2	49,9	116,4	132,0

Специфікою фінансово-економічного забезпечення сучасного періоду підприємств АПК є, те, що в якості зовнішнього джерела активно використовуються фінансові ресурси вітчизняних та іноземних партнерів підприємств АПК, а також міжгосподарське фінансування. Вони залучаються на умовах: створення спільних підприємств; спільного вирощування рослинних культур; безпроцентної позики; кредитування під майбутній врожай; суборенди землі; фінансування дочірнього підприємства, підрозділу або філії; співпраці; лізингу; проведення науково-дослідних робіт у рослинництві та тваринництві. На умовах фінансування виробничої діяльності 17% фінансових ресурсів отримали дочірні підприємства, філії та підрозділи від підприємств засновників.

На умовах спільного вирощування та суборенди землі отримано 4% фінансових ресурсів. Позитивним є той момент, що у 2009 р. 2% фінансових ресурсів залучено на умовах безпроцентної позики. Важливу роль в

фінансовому забезпеченні підприємств АПВ стали відігравати міжгосподарські агропромислові формування. Як правило, вони прагнули до створення замкнутого технологічного циклу, в якому зберігається та розвивається сировинна зона. На початку проведення аграрних реформ значні обсяги фінансової державної підтримки надавались агроформуванням у вигляді прихованих форм.

Кількість та обсяги державних програм, спрямованих на розвиток сільського господарства щороку коливаються. Середня цифра за останні роки перевищувала 8 млрд. грн (в середньому на одну програму – 16 млн грн). При цьому найбільше бюджетних коштів спрямовувалось на: фінансову підтримку продукції тваринництва та рослинництва – 48%, садівництва, виноробства та виноградарства (30%) та Аграрного Фонду (22%) [7].

Висновок. Визначення напрямів підвищення дієвості та удосконалення фінансової політики в аграрній сфері, які будуть базуватись на врахуванні особливостей сфери АПВ та викликів і запитів сьогодення, сприятиме активізації її економічного поступу. Ефективність державної фінансової підтримки підприємств АПВ може бути досягнута, якщо бюджетні кошти виділятимуться прозоро за прогнозованими, наперед інформованими напрямами на постійній довготерміновій основі та у передбачених обсягах. Сучасна практика фінансового забезпечення підприємств АПВ переконливо підтверджує складний і неоднозначний характер процесів його розвитку, спростовуючи те твердження, що розвиток – це лінійний прогрес, та доводячи, що він досягається не автоматично, а вимагає взаємодії різноманітних процесів, в яких вирішальна роль належить цілеспрямованій діяльності, яка спирається на пізнання об'єктивних законів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сільське господарство України. Статистичний збірник. — К.: Державна служба статистики України, 2012. — 376 с. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publ7_u.htm.
2. Причепя Г.В. Вибір стратегії розвитку підприємств аграрного сектору економіки. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/7_NITSB_2012/Economics/10_102756.doc.htm
3. Банківський кредит для аграріїв стає доступнішим. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=3553&number=119>.
4. Прибутки від сільськогосподарської діяльності отримали 79% підприємств. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://uvsz.gov.ua/ua/article/5.html>
5. Чкан І.О. Кредитування підприємств та організацій сільського господарства. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znptdau/2012_17_2/17-2-35.pdf.
6. Кісіль М.І. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку

- сільського господарства. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znptdau/2012_2_4/18-4-32.pdf.
7. Кузнецова А., Нів'євський О. Огляд аграрної політики. — К.: Агробізнес сьогодні, №20, жовтень 2012. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/31-2011-05-11-22-29-29/928-2012-03-19-10-03-18.html>.

Одержано 9.10.12

Доказано, что определение направлений повышения эффективности финансовой политики в аграрной сфере с учётом специфики отрасли способствует активизации её развития. Эффективность государственной финансовой поддержки достигается прозрачностью распределения средств по заранее определённым объёмам и направлениям.

Ключевые слова: АПВ, сельское хозяйство, финансирование.

It was proved that choice of the ways for enhancement of the financial policy effectiveness in the agrarian sector considering the industry peculiarities promotes its development. The effectiveness of the state financing support can be achieved when funds are distributed transparently in the previously determined amounts and directions.

Key words: agricultural industry, agriculture, financing.

УДК 336:334.716:338.124.4

ФІНАНСОВИЙ СТАН ПІДПРИЄМСТВА ТА ЙОГО ПОКРАЩЕННЯ У ПІСЛЯКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

М.І. МАЛЬОВАНІЙ, кандидат економічних наук

В статті аналізується фінансовий стан підприємства ПАТ «Монфрам» у післякризовий період розвитку національної економіки. Досліджено стан та проблеми формування фінансових ресурсів підприємства у сучасних соціально-економічних умовах та визначено перспективні шляхи їх вирішення.

За ринкових умов господарювання дослідження фінансового стану підприємств та визначення шляхів його поліпшення набуває особливого значення, оскільки стійкий фінансовий стан окремих господарюючих суб'єктів є передумовою добробуту робітників підприємства, своєчасного і в повному обсязі виконання бюджету, стабілізації економіки країни в цілому. Фінансовий